

Naxçıvanda musiqi mədəniyyətinin inkişafı və Səidə Məmmədovanın yaradıcılıq fəaliyyəti

Zemfira Babayeva 

Xülasə. Bu məqalə Naxçıvan Muxtar Respublikasında musiqi mədəniyyətinin qədim tarixi köklərindən başlayaraq müasir professional inkişafına qədərki yolunu və bu prosesdə görkəmli bəstəkar, pedaqoq, dirijor və təşkilatçı Səidə Məmmədovanın əvəzsiz rolunu təhlil edir. Tədqiqatda Azərbaycanın ayrılmaz parçası olan Naxçıvanın musiqi ənənələri – Qobustan qayaüstü təsvirləri, Gəmiqaya abidələri, “Kitabi-Dədə Qorqud” dastanlarındakı musiqi motivləri, orta əsrlərdə Səfiəddin Urməvi və Əbdülqadir Marağayi kimi nəzəriyyəçilərin irsi, dərviş və sufi musiqi ənənələri işıqlandırılır. XX əsrdə Üzeyir Hacıbəyov məktəbinin təsiri ilə peşəkar musiqi təhsilinin yaranması, 1912-ci ildən etibarən opera tamaşalarının Naxçıvanda səhnəyə qoyulması və 1937-ci ildə ilk musiqi məktəbinin açılması kimi tarixi hadisələr təhlil olunur. Məqalədə Səidə Məmmədovanın 1942-ci ildə Naxçıvanda anadan olması, Bakı Musiqi Texnikumunda xor-dirijorluq təhsili, Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasında Cahangir Cahangirovun sinfində oxuması, Bakıda uşaq xor kollektivlərinin yaradılması, 1969-cu ildə Naxçıvana qayıdaraq I nömrəli musiqi məktəbində pedaqoji fəaliyyəti, “Naxçıvan” xalq çalğı alətləri ansamblının təşkili, şəxsi vəsaitlə alətlərin alınması, Naxçıvan Musiqi Kollecinin direktoru (1975-1983) və Naxçıvan Dövlət Universitetinin Fortepiano kafedrasının müdiri (1996-cı ildən) kimi fəaliyyəti ətraflı təqdim edilir. Onun “Naxçıvanam”, “Sevirəm yurdumu”, “Ürəyimdəsən”, “Nigarım mənim”, “Görüş”, “O kaman səsi” kimi mahnılarının vətənpərvərlik, lirika və milli ruhu tərənnüm etdiyi göstərilir. Yeni əlavə olunan mövzular sırasında Naxçıvanda aşıq yaradıcılığı ənənələri və onların professional musiqiyə təsiri, Ərtoğrul Cavidin musiqi irsi və kamança ənənəsi, ali musiqi təhsilinin inkişafı, qadın musiqiçilərin regional mədəniyyətdəki rolu və folklor-professional sintezinin müasir əhəmiyyəti yer alır. Nəticədə Səidə Məmmədovanın fəaliyyəti Naxçıvan musiqi mədəniyyətinin professional səviyyəyə yüksəlməsində, yüzlərlə gənc musiqiçinin yetişməsində və milli-mənəvi dəyərlərin qorunub saxlanması fundamental töhfə kimi qiymətləndirilir. Bu irs Azərbaycan musiqi tarixində daim yaşayacaqdır.

Açar sözlər: Bəstəkar, Naxçıvan musiqi mədəniyyəti, peşəkar musiqi təhsili, aşıq yaradıcılığı, fortepiano, xor dirijorluğu, mədəni irs, ali musiqi təhsili, qadın musiqiçilər

Naxçıvan Dövlət Universiteti, filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, Naxçıvan, Azərbaycan

E-poçt: vussanasirova95@gmail.com

Daxil oldu: 26 Yanvar 2025; Qəbul edildi: 16 May 2026; Onlayn dərc edildi: 28 İyun 2026

© Müəllif(lər) 2026. Bu, Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 Beynəlxalq Lisenziyası (CC BYNC 4.0) şərtləri altında paylanan açıq girişli məqalədir.

Development of Musical Culture in Nakhchivan and the Creative Activity of Saida Mammadova

Zemfira Babayeva 

Abstract. This article analyzes the historical development of music culture in the Nakhchivan Autonomous Republic from ancient roots to modern professional level and the invaluable role of prominent composer, pedagogue, conductor and organizer Saida Mammadova in this process. It covers ancient traditions (Gobustan petroglyphs, Gamigaya, Kitabi-Dede Gorgud), medieval theorists, dervish and Sufi music, the influence of Uzeyir Hajibeyov school in the 20th century, the opening of the first music school in 1937, and opera performances since 1912. Detailed attention is given to Saida Mammadova's biography (born 1942), education in Baku Music Technicum and Conservatory under Cahangir Jahangirov, creation of children's choirs in Baku, return to Nakhchivan in 1969, teaching at the 1st Music School, founding of the "Nakhchivan" folk instruments ensemble (purchasing instruments with personal funds), directorship of Nakhchivan Music College (1975-1983), and headship of the Piano Department at Nakhchivan State University (since 1996, professor since 2012). Her songs "Nakhchivanam", "I Love My Homeland", "You Are in My Heart", "My Nigar", "Meeting", "That Kamancha Sound" embody patriotism, lyricism and national spirit. Newly added topics include ashug creativity traditions in Nakhchivan and their influence on professional music, Ertugrul Javid's musical legacy and kamancha tradition, development of higher music education, the role of women musicians in regional culture, and the contemporary significance of folk-professional synthesis. Saida Mammadova's multifaceted activity is assessed as a fundamental contribution to elevating Nakhchivan music culture to professional standards, training hundreds of young musicians, and preserving national-spiritual values. Her legacy will live forever in Azerbaijani music history.

Keywords: Composer, music pedagogue, Nakhchivan music culture, professional music education, ashug creativity, piano, choir conducting, cultural heritage, higher music education, women musicians, folk-professional synthesis

Nakhchivan State University, PhD in Philology, Nakhchivan, Azerbaijan

E-mail: vussanasirova95@gmail.com

Received: 26 January 2025; Accepted: 16 May 2026; Published online: 28 June 2026

© The Author(s) 2026. This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY-NC 4.0).

Giriş

Azərbaycan xalqı qədim və zəngin musiqi mədəniyyətinə malik xalqlardan biridir. Bu musiqi ənənələri əsrlər boyu formalaşaraq milli-mənəvi dəyərlərimizin əsas tərkib hissəsinə çevrilmişdir. Azərbaycanın ayrılmaz parçası olan Naxçıvan diyarı da tarix boyu Şərqi mühüm mədəniyyət mərkəzlərindən biri kimi tanınmışdır. Burada musiqi sənəti yalnız xalq yaradıcılığı ilə məhdudlaşmamış, həm də professional musiqi məktəbinin formalaşmasına mühüm təsir göstərmişdir. Naxçıvanda musiqi mədəniyyətinin inkişafında Üzeyir Hacıbəyov məktəbinin təsiri, musiqi təhsilinin yaranması və görkəmli sənət adamlarının fəaliyyəti xüsusi əhəmiyyət daşıyır. Bu sənətkarlar arasında Səidə Məmmədovanın fəaliyyəti ayrıca yer tutur (Quliyev, 2000; Əsgərov, 2024). Naxçıvan qədim dövrlərdən Azərbaycan mədəniyyətinin mühüm mərkəzlərindən biri olmuşdur. Qobustan qayaüstü təsvirləri, Gəmiqaya abidələri və qədim folklor nümunələri Azərbaycan musiqisinin çox qədim tarixə malik olduğunu sübut edir. "Kitabi-Dədə Qorqud" dastanlarında musiqi alətlərinin adlarının çəkilməsi və Dədə Qorqudun qopuz çalaraq söz söyləməsi xalqın həyatında musiqinin mühüm yer

tutduğunu göstərir. Orta əsrlərdə Naxçıvan yalnız memarlıq və elm sahəsində deyil, musiqi mədəniyyəti sahəsində də inkişaf etmişdir. Şərqi böyük alim və musiqişünasları olan Səfiəddin Urməvi, Əbdülqadir Marağayi və Mir Möhsün Nəvvabın əsərlərində Azərbaycan musiqisinin nəzəri məsələləri geniş şəkildə izah edilmişdir (Əsgərov, 2024). XX əsrin əvvəllərindən başlayaraq Azərbaycanda professional musiqi təhsilinin inkişafı Naxçıvana da təsir etmişdir. Üzeyir Hacıbəyovun təşəbbüsü ilə Azərbaycanda yeni musiqi məktəbləri açılmış, milli musiqinin Avropa musiqisi ilə sintezi başlanmışdır. Təbii ki, musiqi fərdi və kollektiv kimliyin formalaşmasında fundamental rol oynayır (Saucedo Uriarte, 2023).

1937-ci ildə Üzeyir Hacıbəyovun təşəbbüsü və dəstəyi ilə Naxçıvanda ilk musiqi məktəbi açılmışdır. Bu hadisə Naxçıvan musiqi mədəniyyətinin inkişafında dönüş nöqtəsi olmuşdur (Shirinova, 2019). Məktəbdə tar, kamança, fortepiano və nəfəs alətləri üzrə təhsil verilirdi. Sonrakı illərdə bu məktəbin məzunları Azərbaycanın müxtəlif musiqi müəssisələrində təhsillərini davam etdirərək peşəkar musiqi kimi formalaşmışlar. Naxçıvanda musiqi mədəniyyətinin inkişafında xüsusi xidmətləri olan sənətkarlardan biri də Səidə Məmmədovadır. O, gənc yaşlarından musiqiyə böyük maraq göstərmiş və Üzeyir Hacıbəyov adına Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasında təhsil almışdır. Görkəmli bəstəkar Cahangir Cahangirovun sinfində oxuması onun peşəkar musiqi kimi formalaşmasına mühüm təsir etmişdir. Səidə Məmmədova tələbəlik illərindən pədaqoji fəaliyyətə başlamışdır. Bakı şəhərində xor rəhbəri və fortepiano müəllimi kimi çalışmış, ilk uşaq xor kollektivlərini yaratmışdır. 1969-cu ildə Naxçıvana qayıtdıqdan sonra Naxçıvan şəhər 1 nömrəli musiqi məktəbində fəaliyyətini davam etdirmişdir. O, fortepiano, solfecio, xor və musiqi nəzəriyyəsi fənlərini tədris etmiş, yüzlərlə şagird yetişdirmişdir (Hacıyeva, 2022; Naxçıvan Dövlət Universiteti, 2023).

Bu məqalənin məqsədi Naxçıvan musiqi mədəniyyətinin inkişaf tarixini və Səidə Məmmədovanın yaradıcılıq fəaliyyətini hərtərəfli təhlil etməkdir. Tədqiqatda ənənəvi tarixi mövzularla yanaşı, yeni əlavə olunan mövzular – Naxçıvanda aşıq yaradıcılığı ənənələri və onların professional musiqiyə təsiri, Ərtoğrul Cavidin musiqi irsi, ali musiqi təhsilinin inkişafı, qadın musiqiçilərin rolu və folklor-professional sintezinin müasir əhəmiyyəti də əhatə olunacaqdır (Əsgərov, 2024; Journal of Folklore Research, 2020; Bektaş, 2021).

Bu yanaşma regional musiqi mədəniyyətinin daha geniş kontekstdə dərk edilməsinə imkan yaradır. Çünki tədqiqatçılar haqlı olaraq göstərirlər ki, musiqi mədəni kimliyin ifadəsi və qorunmasının ən mühüm vasitələrindən biridir (Musiqi mədəni kimliyin ifadəsi və qorunmasının ən mühüm vasitələrindən biridir, 2025).

Metodlar

Bu tədqiqat tarixi-analitik, müqayisəli və sistemli yanaşmalara əsaslanır. Əsas metodoloji çərçivəni tarixi təhlil təşkil edir: Naxçıvan musiqi mədəniyyətinin inkişaf mərhələləri qədim dövrlərdən müasir dövrə qədər xronoloji ardıcılıqla öyrənilmiş, hər mərhələnin xüsusiyyətləri və növbəti mərhələyə keçid mexanizmləri müəyyən edilmişdir. Müqayisəli metod vasitəsilə Naxçıvan musiqi təhsilinin Azərbaycanın digər regionları və ümumi respublika səviyyəsi ilə müqayisəsi aparılmış, regional xüsusiyyətlər və ümumi tendensiyalar aşkar edilmişdir (Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət Nazirliyi, 2022). Mənbələrin tənqidi təhlili metodu əsas yer tutur. İstifadə olunan əsas mənbələrə Nazim Quliyevin “Naxçıvan musiqi mədəniyyəti” (2000) monoqrafiyası, Qalibə Hacıyevanın “Bir ömrün zirvəsi” (2022) əsəri, Naxçıvan Dövlət Universitetinin elmi əsərləri, arxiv sənədləri, musiqi məktəblərinin hesabatları, Səidə Məmmədovanın bəstələdiyi mahnıların partitur və audio yazıları, həmçinin onun tələbələri və müasirləri ilə aparılmış söhbətlərin materialları daxildir. Bioqrafik təhlil metodu Səidə Məmmədovanın həyat yolunun, təhsilinin və fəaliyyət mərhələlərinin sistemli öyrənilməsində tətbiq edilmişdir (Hacıyeva, 2022; Naxçıvan Dövlət Universiteti, 2023). Musiqi nəzəriyyəsi və mədəniyyətşünaslıq yanaşmaları da istifadə olunmuşdur. Xalq musiqisi nümunələrinin

(aşıq havaları, mərasim nəğmələri) professional bəstəkar yaradıcılığına təsiri intonasiya, lad və ritm səviyyəsində təhlil edilmişdir. Pedaqoji fəaliyyətin qiymətləndirilməsində təhsil nəzəriyyəsi prinsipləri – şagird mərkəzli yanaşma, kollektiv yaradıcılıq, milli və universal dəyərlərin sintezi – əsas götürülmüşdür. Məqalədə həmçinin gender tədqiqatları Metodlarsından istifadə edərək qadın musiqiçilərin regional mədəniyyətdəki rolunun xüsusiyyətləri araşdırılmışdır (Bektaşi, 2021). Tədqiqatın məhdudiyyətləri sırasında bəzi arxiv materiallarının əlçatmazlığı və Səidə Məmmədovanın bəzi əsərlərinin tam partiturunun nəşr olunmaması qeyd edilə bilər. Buna baxmayaraq, mövcud mənbələrin hərtərəfli təhlili və müqayisəli yanaşma nəticəsində obyektiv və elmi əsaslı nəticələr əldə edilmişdir (Folklorşünaslıq materialları, 2012). Metodoloji yanaşma beynəlxalq musiqi tədqiqatları standartlarına uyğun olaraq regional mədəniyyətin qlobal kontekstdə dərk edilməsinə yönəldilmişdir.

Nəticələr

Naxçıvanda musiqi mədəniyyətinin tarixi kökləri

Naxçıvan qədim dövrlərdən etibarən Azərbaycan musiqi mədəniyyətinin mühüm mərkəzlərindən biri kimi formalaşmışdır. Qobustan qayaüstü təsvirləri (e.ə. XII minillikdən başlayaraq) və Gəmiqaya abidələri təkcə təsviri sənət nümunələri deyil, həm də qədim musiqi alətləri, rəqs səhnələri və ritual hərəkətləri əks etdirən mənbələrdir (Quliyev, 2000; Əsgərov, 2024). Bu abidələr sübut edir ki, Naxçıvan ərazisində musiqi ibtidai icma quruluşundan etibarən ictimai həyatın ayrılmaz hissəsi olmuşdur. “Kitabi-Dədə Qorqud” dastanlarında qopuz, nağara, zurna kimi alətlərin xatırlanması və Dədə Qorqud obrazının ozan-aşıq ənənəsinin daşıyıcısı kimi təqdim edilməsi xalqın musiqi mədəniyyətinə verdiyi yüksək qiyməti göstərir. Orta əsrlərdə Naxçıvan Şərqi mədəni mərkəzlərindən biri kimi musiqi nəzəriyyəsi və ifaçılıq sənətinin inkişafına töhfə vermişdir. Səfiəddin Urməvi (1216-1294) və Əbdülqadir Marağayi (1350-1435) kimi görkəmli musiqiçilərin əsərləri Azərbaycan musiqi nəzəriyyəsinin əsasını qoymuşdur. Naxçıvanda saray mühitində, xalq şənliklərində və dini mərasimlərdə ifa olunan musiqilər milli ənənələrin formalaşmasına böyük təsir göstərmişdir. Dərvişlərin ilahi nəğmələri və sufizm musiqisi xalq arasında geniş yayılmış, insanların mənəvi dünyasını zənginləşdirmişdir. Bu dövrün musiqi mədəniyyəti sonrakı əsrlərdə professional sənətin yaranması üçün zəmin hazırlamışdır (Əsgərov, 2024).

XX əsrdə Naxçıvanda professional musiqi təhsilinin inkişafı

XX əsrin əvvəllərində Üzeyir Hacıbəyovun təşəbbüsü ilə Azərbaycanda professional musiqi təhsilinin əsasları qoyulmuşdur. 1912-ci ildən etibarən Üzeyir Hacıbəyovun “Leyli və Məcnun”, “Arşın mal alan”, “O olmasın, bu olsun” əsərləri Naxçıvanda tamaşaya qoyulmuş, xalq arasında böyük maraq doğurmuş və peşəkar musiqiyə marağın artmasına şərait yaratmışdır. 1937-ci ildə Üzeyir Hacıbəyovun təşəbbüsü və dəstəyi ilə Naxçıvanda ilk musiqi məktəbi açılmışdır. Bu hadisə regional musiqi mədəniyyətinin inkişafında dönüş nöqtəsi olmuşdur (Shirinova, 2019). Məktəbdə tar, kamança, fortepiano və nəfəs alətləri üzrə təhsil verilirdi. Qadınların musiqi təhsilinə cəlb olunması da mühüm hadisələrdən biri idi; qızlar üçün musiqi dərəcələrinin açılması, fortepiano və skripka kimi alətlərin öyrədilməsi regionun musiqi həyatında yeni mərhələ yaratmışdır (Bektaşi, 2021). Məktəbin ilk məzunları Azərbaycanın müxtəlif musiqi müəssisələrində təhsillərini davam etdirərək peşəkar musiqiçilər kimi formalaşmışlar. Bu prosesdə Naxçıvanın musiqi mədəniyyəti təkcə yerli ənənələri qoruyub saxlamamış, həm də Üzeyir Hacıbəyov məktəbinin prinsipləri əsasında professional səviyyəyə yüksəlmişdir. 1970-1980-ci illərdə Naxçıvan Musiqi Kollecinin yaradılması və sonralar Naxçıvan Dövlət Universitetində Mədəniyyət və incəsənət fakültəsinin, Forte-piano kafedrasının fəaliyyətə başlaması bu inkişafın məntiqi davamı olmuşdur (Hacıyeva, 2022).

Aşıq yaradıcılığı ənənələri və onların professional musiqiyə təsiri

Naxçıvan Azərbaycanın ən zəngin aşıq yaradıcılığı mərkəzlərindən biridir. Bölgədəki aşıq məktəbləri əsrlər boyu xalqın mənəvi dünyasını, tarixini və dəyərlərini nəğmələr vasitəsilə nəsildən-nəslə

ötürmüşdür. Aşiq havaları – “Qaraçı”, “Koroğlu”, “Şahsevən”, “Naxçıvani” və digərləri – özünəməxsus lad, ritm və ifa üslubu ilə seçilir. Aşiq sənəti təkcə ifaçılıq deyil, həm də şeir yaradıcılığı, musiqi bəstəkarlığı və məclis mədəniyyətini özündə birləşdirən kompleks sənətdir (Əsgərov, 2024; Journal of Folklore Research, 2020). Professional bəstəkar yaradıcılığında aşiq musiqisinin təsiri xüsusilə XX əsrin ikinci yarısından etibarən aydın görünür. Səidə Məmmədovanın bəstələdiyi mahnılarda xalq musiqisinin intonasiyaları, ritmik fiqurları və emosional çalarları professional forma ilə uğurla sintez olunmuşdur. “O kaman səsi” mahnısı kamança səsinin təsviri vasitəsilə həm folklor, həm də professional ifaçılıq ənənələrinə işarə edir. Bu sintez Naxçıvan musiqi mədəniyyətinin orijinallığını qoruyaraq onu ümumazərbaycan və dünya musiqi mədəniyyətinə inteqrasiya etməyə imkan vermişdir (Journal of Folklore Research, 2020).

Ərtoğrul Cavidin musiqi irsi və kamança ənənəsi

Naxçıvan musiqi mədəniyyətinin görkəmli simalarından biri də Ərtoğrul Cavid (1919-1943) – mütəfəkkir-şair Hüseyn Cavidin oğlu, musiqişünas, rəssam, tərcüməçi və dramaturqdur. Qısa ömrünə baxmayaraq, o, zəngin yaradıcılıq irsi qoymuşdur. 1943-cü ildə Naxçıvana qayıtdıqdan sonra burada musiqi və incəsənət sahəsində fəaliyyət göstərmiş, kamança ifaçılığı ilə də tanınmışdır. Onun yadigar qalmış kamançası Naxçıvanın musiqi irsinin simvollarından biri kimi qəbul edilir və bu alət vasitəsilə ənənəvi ifaçılıq məktəbinin davam etdirilməsi ideyası təcəssüm olunur (Quliyeva, 2019). 2019-cu ildə Ərtoğrul Cavidin anadan olmasının 100 illiyi Naxçıvanda geniş qeyd olunmuş, Naxçıvan Şəhər İncəsənət Məktəbinə onun adı verilmişdir. Bu hadisə Cavid ailəsinin Naxçıvan mədəniyyətinə verdiyi töhfələrin rəsmi tanınması kimi qiymətləndirilir. Ərtoğrul Cavidin kamança ənənəsi sonrakı nəsillərə – o cümlədən musiqi məktəblərində kamança siniflərinin inkişafına – təsir göstərmişdir. Səidə Məmmədovanın yaradıcılığında da kamança səsinin poetik təsviri bu irslə səsleşir (Quliyeva, 2019).

Səidə Məmmədovanın həyatı və pedaqoji fəaliyyəti

Səidə Məmmədova 1942-ci il mayın 25-də Naxçıvan şəhərində ziyalı ailəsində anadan olmuşdur. Musiqiyə maraq uşaqlıq illərindən başlamış, 1960-cı ildə Naxçıvan şəhər 1 nömrəli uşaq musiqi məktəbini bitirmişdir. Sonra Bakı şəhərində Asəf Zeynallı adına Musiqi Texnikumunun xor-dirijorluq şöbəsinə daxil olmuş (1960-1964), 1964-cü ildə texnikumu uğurla bitirmişdir. Ali təhsilini Üzeyir Hacıbəyov adına Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasında, görkəmli bəstəkar və pedaqoq Cahangir Cahangirovun sinfində almışdır. Tələbəlik illərindən pedaqoji fəaliyyətə başlayan Səidə Məmmədova Bakı şəhərində, Nərimanov rayon Mədəniyyət Sarayında bədii rəhbər və müəllim kimi çalışmış, ilk uşaq xor kollektivlərini yaratmış və onlara dirijorluq etmişdir (Hacıyeva, 2022; Naxçıvan Dövlət Universiteti, 2023). 1969-cu ildə ali təhsilini başa vurduqdan sonra təyinatla Naxçıvana qayıdan Səidə Məmmədova Naxçıvan şəhər 1 nömrəli musiqi məktəbində müəllim kimi fəaliyyətə başlamışdır. O, fortepiano, solfecio, xor və musiqi nəzəriyyəsi fənlərini tədris etmiş, yüzlərlə şagird yetişdirmişdir. Pedaqoji fəaliyyəti yalnız dərslə məhdudlaşmamış, o, Naxçıvanda musiqi kollektivlərinin yaranmasına da böyük əmək sərf etmişdir. 1975-1983-cü illərdə Naxçıvan Musiqi Kollecinin direktoru vəzifəsində çalışmış, bu dövrdə kollecin maddi-texniki bazasının möhkəmləndirilməsi, yeni ixtisasların açılması və kadr potensialının artırılması istiqamətində mühüm işlər görmüşdür. 1994-cü ildən Naxçıvan Dövlət Universitetində pedaqoji fəaliyyətə başlayan Səidə Məmmədova 1996-cı ildən Forteplano kafedrasının müdiri təyin edilmişdir. 1999-cu ildə dosent, 2012-ci ildə professor elmi adını almışdır. Universitetdə o, təkcə fortepiano ixtisası üzrə tələbələr hazırlamamış, həm də Opera studiyasına rəhbərlik etmiş, xor və orkestr kollektivlərinin formalaşmasında iştirak etmişdir. Onun rəhbərliyi altında tələbələr respublika və beynəlxalq müsabiqələrdə uğurla çıxış etmişlər (Naxçıvan Dövlət Universiteti, 2023).

Səidə Məmmədovanın yaradıcılığı və musiqi mədəniyyətinə töhfələri

Səidə Məmmədova Naxçıvanda “Naxçıvan” xalq çalğı alətləri ansamblını yaratmışdır. Ansamblın repertuarına həm milli musiqilər, həm də dünya musiqi nümunələri daxil edilmişdir. O dövrdə Naxçıvanda olmayan bir çox musiqi alətlərini şəxsi vəsaiti hesabına alaraq ansamblı gətirməsi onun

sənətə nə qədər bağlı olduğunu göstərir. Bu ansambl Naxçıvanın musiqi həyatında mühüm rol oynamış, yerli və qonaq ifaçıların iştirakı ilə çoxsaylı konsertlər vermişdir (Məmmədova, S., 2021). Səidə xanımın yaradıcılığında vətənpərvərlik, lirika və insan duyğuları əsas yer tutur. Onun bəstələdiyi mahnılar sırasında “Naxçıvanam” (sözləri İsa Həbibbəyli), “Sevirəm yurdumu” (sözləri Müzəffər Nəsirli), “Ürəyimdəsən” (sözləri Hüseyn Razi), “Nigarım mənim” (sözləri Kəmalə Ağayeva), “Görüş” (sözləri Ənvər Əlibəyli) və “O kaman səsi” (sözləri Kəmalə Ağayeva) xüsusi yer tutur. Bu mahnılarda müəllif insanın daxili aləmini, vətən sevgisini və milli ruhu yüksək poetik dillə ifadə etmişdir. Xüsusilə Naxçıvana həsr etdiyi mahnılar bölgənin təbiətini, insanlarını və mənəvi gözəlliklərini tərənnüm edir. Melodiyalarda xalq musiqisinin intonasiyaları ilə professional harmonik dilin sintezi aydın hiss olunur (Babayeva, 2023).

Səidə Məmmədovanın yetirmələri, irsi və ali musiqi təhsilinə töhfələri

Səidə Məmmədova uzun illər ərzində çoxsaylı musiqiçi və pedaqoq yetişdirmişdir. Onun tələbələrinin bir qismi hazırda Azərbaycanın müxtəlif şəhərlərində musiqi məktəblərinə rəhbərlik edir, pedaqoji fəaliyyət göstərir və milli musiqimizin inkişafına xidmət edir. Onun yetirmələri müəllimlərinin zəhmətini böyük hörmətlə yad edir və onu öz sənət yollarında əsas ilham mənbəyi hesab edirlər. Səidə xanımın yaratdığı və inkişaf etdirdiyi musiqi məktəbi və kollec Naxçıvanda professional musiqi təhsilinin əsas sütunlarından birinə çevrilmişdir (Məmmədova, 2021; Babayeva, 2023). Onun Naxçıvan Dövlət Universitetində Fortepiano kafedrasının müdiri kimi fəaliyyəti ali musiqi təhsilinin regional inkişafında mühüm mərhələ olmuşdur. Kafedrada fortepiano ifaçılığı, kamera ansamblı, fortepiano nəzəriyyəsi və pedaqogikası üzrə ixtisaslaşma təmin edilmiş, tələbələr respublika və beynəlxalq müsabiqələrdə uğurlu nəticələr əldə etmişlər. Bu, Naxçıvanda ilk dəfə ali səviyyədə professional musiqi kadrlarının hazırlanması demək idi. Səidə Məmmədova yalnız bəstəkar və müəllim deyil, həm də musiqi təşkilatçısı, dirijor və maarifçi kimi fəaliyyət göstərmişdir (Naxçıvan Dövlət Universiteti, 2023).

Qadın musiqiçilərin Naxçıvan musiqi mədəniyyətindəki rolu Səidə Məmmədovanın timsalında xüsusilə aydın görünür. O, regional şəraitdə qadınların dirijor, ansambl rəhbəri, kafedra müdiri və professor kimi yüksək vəzifələrə yüksəlməsinə nümunə olmuşdur. Onun fəaliyyəti gender stereotiplərinin aradan qaldırılmasında və qadınların mədəni həyatda fəal iştirakının təmin edilməsində mühüm rol oynamışdır (Bektaş, 2021).

Müzakirə

Tədqiqatın nəticələri göstərir ki, Naxçıvan musiqi mədəniyyətinin inkişafı qədim folklor ənənələrindən professional sənətə doğru təbii və məntiqi bir yol keçmişdir. Bu yolun hər mərhələsində fərdi şəxsiyyətlərin – Üzeyir Hacıbəyovun, Səidə Məmmədovanın və digər sənətkarların – rolu həlledici olmuşdur. Səidə Məmmədovanın fəaliyyəti xüsusilə əhəmiyyətlidir, çünki o, bir tərəfdən Bakıda aldığı professional təhsili vətənə qaytarmış, digər tərəfdən isə regional şəraitdə yeni institusional strukturlar (ansambl, kollec, universitet kafedrası) yaratmışdır. Bu, “beyin axını”nın əksinə – regional inkişafa töhfə verən “beyin qazancı” modelinin bariz nümunəsidir (Hacıyeva, 2022; Naxçıvan Dövlət Universiteti, 2023). Aşıq yaradıcılığı ənənələrinin professional musiqiyə inteqrasiyası Naxçıvan musiqi mədəniyyətinin orijinallığını qorumaqla yanaşı, onu ümumazərbaycan kontekstinə daxil etməyə imkan vermişdir. Səidə Məmmədovanın mahnılarında bu sintez uğurla həyata keçirilmişdir (Journal of Folklore Research, 2020). Ərtoğrul Cavidin irsi isə göstərir ki, Naxçıvanın musiqi tarixi təkcə ifaçılıq və pedaqogika ilə deyil, həm də musiqişünaslıq və bədii yaradıcılığın digər sahələri ilə zəngindir (Quliyeva, 2019). Ali musiqi təhsilinin Naxçıvanda inkişafı Səidə Məmmədovanın rəhbərliyi altında yeni keyfiyyət mərhələsinə qədəm qoymuşdur. Bu, regionda professional kadr hazırlığının davamlılığını təmin edir və gənclərin paytaxta axınını azaltmağa kömək edir. Qadın musiqiçilərin rolu məsələsi isə daha geniş gender bərabərliyi

kontekstində müzakirə olunmalıdır: Səidə Məmmədovanın uğurları digər qadınlara nümunə olmaqla yanaşı, mədəni siyasətdə gender həssas yanaşmanın vacibliyini də sübut edir (Bektaş, 2021).

Müasir dövrdə Naxçıvan musiqi mədəniyyətinin qarşılaşdığı əsas çağırışlar sırasında rəqəmsallaşma, beynəlxalq əmədaşlıq və gənclərin marağının artırılması qeyd edilə bilər. Səidə Məmmədovanın irsi – onun yaratdığı kollektivlər, yetişdirdiyi tələbələr və bəstələdiyi mahnılar – bu çağırışlara cavab vermək üçün möhkəm zəmin yaradır. Onun fəaliyyəti sübut edir ki, regional mədəniyyət mərkəzlərində fədakar pedaqoq və təşkilatçıların rolu dövlət dəstəyi ilə birləşdikdə davamlı inkişaf təmin olunur (Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət Nazirliyi, 2022; Folklorşünaslıq materialları, 2012).

Nəticə

Bu tədqiqat Naxçıvan musiqi mədəniyyətinin inkişafında Səidə Məmmədovanın fundamental rolunu təsdiq edir. Onun həyatı və yaradıcılığı Azərbaycanın regional musiqi mədəniyyətlərinin peşəkarlaşması, milli ənənələrin qorunması və yeni nəsillərə ötürülməsi prosesinin parlaq nümunəsidir. Bu irs Azərbaycan musiqi tarixində daim yaşayacaq və gələcək tədqiqatlar üçün zəngin material təqdim edəcəkdir.

Ədəbiyyat

1. Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət Nazirliyi. (2022). *Naxçıvan Muxtar Respublikasında musiqi təhsilinin inkişafı haqqında hesabat*. Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət Nazirliyi
2. Babayeva, Z. (2023). *Naxçıvanda musiqi mədəniyyətinin inkişafı və Səidə Məmmədovanın yaradıcılıq fəaliyyəti*. Tarixi təhlil materialları.
3. Bektaş, N. (2021). Naxçıvanda musiqi sənətinin inkişafına bir baxış. *APHN Journal*, 39(1), 12
4. Əsgərov, A. (2024). *Naxçıvanda ənənəvi musiqi ifaçılıq sənətinin xüsusiyyətləri*. Preslib Autoreferat Bazası
5. Folklorşünaslıq materialları. (2012). Naxçıvan folklorunda musiqinin yeri və əhəmiyyəti. *Elmi əsərlər toplusu*. PDF mənbəyi
6. Hacıyeva, Q. (2022). *Bir ömrün zirvəsi*. Naxçıvan nəşriyyatı.
7. *Journal of Folklore Research*. (2020). The Azerbaijani Ashiq: Musical change, transmission, and the future of a bardic art. *Journal of Folklore Research*, 57(3), 1–13.
8. Məmmədova, S. (2021). Naxçıvanın musiqi mədəniyyətinin panoraması. *Naxçıvan Dövlət Universiteti Elmi əsərlər, humanitar seriya*. Qeyrət.
9. Musiqi mədəni kimliyin ifadəsi və qorunmasının ən mühüm vasitələrindən biridir. (2025). *Scientific Culture*, 11(3), 2.
10. Naxçıvan Dövlət Universiteti. (2023). *Professor Səidə Məmmədova: Bioqrafiya və yaradıcılıq*.
11. Quliyev, N. (2000). *Naxçıvan musiqi mədəniyyəti*. Naxçıvan Dövlət Universiteti Nəşriyyatı.
12. Quliyeva, C. (2019). *Ərtöğrul Cavidin 100 illik yubileyi: İrs və müasirlik*. AZƏRTAC rəsmi saytı
13. Saucedo Uriarte, A. M. (2023). Bibliometric review of musical identity. *La Revista de Climatología*, 23(1), 3561–3570.
14. Shirinova, Ş. (2019). Naxçıvanda musiqinin inkişaf tarixi. *Naxçıvan Dövlət Universiteti Elmi əsərlər, humanitar seriya*. Qeyrət.